

Jordi Ibáñez Fanés

UN QUARTET

L'Ull de Vidre

TUSQUETS
EDITORS

JORDI IBÁÑEZ FANÉS
UN QUARTET

TUSQUETS
EDITORS

Col·lecció dirigida per Antoni Marí

1a edició: març de 2019

© Jordi Ibáñez Fanés, 2019

Disseny de la col·lecció: Guillemot-Navares
Reservats tots els drets d'aquesta edició per
Tusquets Editores, S.A. – Diagonal, 662-664 – 08034 Barcelona
www.tusquetseditores.com
ISBN: 978-84-9066-661-6
Dipòsit legal: B. 3.627-2019
Fotocomposició: Moelmo
Imprès a Espanya

És rigorosament prohibida qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació total o parcial d'aquesta obra sense el permís escrit dels titulars dels drets d'explotació.

Índex

I La conquesta de la lleugeresa	11
II Valor, piano i desesperació	79
III Sant Miquel de Cuixà, o la pregunta sense resposta . .	191
IV Un seminari dissortat i una nit de Nadal afortunada . .	261

I La conquesta de la lleugeresa

Fa molt de temps que dono voltes a la idea de passar un any sencer en algun indret de muntanya, amb molts mesos de neu per endavant. Surto de la cabana on m'estic enmig del no-res, acompanyat d'un gos, un petit Esaú llanut, i ens quedem els dos parats davant la blanca quietud que ho domina tot. Neva una mica, silenciosament. Els flocs semblen suspesos en l'aire. De sobte una brisa gairebé imperceptible els arremolina i sento la fiblada dels cristalls de glaç als llavis, a les galtesertes de fred. Llavors, un a un, dic els noms que ja no escolto des de fa temps, imito el so de les veus que fa molt de temps que ja no sento, les antigues, les estimades, les veus que van ensenyar-me a parlar, les que en aquella remota solitud nevada em semblarien ja tan anteriors a tot i a la vegada tan properes, tan secretament meves, que enmig del silenci de la muntanya buscaria de refer-ne exactament el to, l'accent, la música amb què aquelles veus parlaven mentre els cristalls de neu van desfent-se entre els meus llavis, acariciats per l'alè tebi dels noms. És la meva oració matinal d'aquest any anacorètic, imaginat, anhelat. Visc en una borda, no del tot lluny d'algun poblet simpàtic on els carrers facin olor de llenya que crema, i a on baixaré tot seguit amb el petit Esaú a prendre un cafè al bar del poble, a esperar l'arribada dels diaris del dia, a badar una estona per internet i a escriure uns quants mails —de fet, no he tallat tant amb el món—, mentre saludo amb un cop de cap els habituals del lloc, dels quals, per sort, no sé res de res. Ells tampoc necessiten saber res de mi, i ja fa temps que em miren amb una indiferència amable. Un any de purga, de reflexió, de record, de meditació, d'observació, sense esperar

res, sense cap propòsit de feina concret, llevat el de deixar passar el temps sense l'ansia d'aprofitar-lo. Un any d'obertura a alguna forma de vida arcaica, simple i directa, rutinàriament lligada al cicle dels dies, de les hores, de les estacions, de l'avorriment i de l'estudi tranquil d'un mateix.

Aquesta fantasia em rondava l'altre dia pel cap quan mig en broma li vaig dir a la meva mare que ja estava decidit, que aquesta vegada anava de debò, que volia tenir un gos. «Ja n'estic tip, vull tenir un gos», vaig dir, sabent que en realitat tenir o no tenir gos no depenia gens de la meva mare. No vivint amb ella, no té cap sentit que s'hi oposi. Però em divertia el teatret de la provocació. «Ai, fill meu, espera que m'hagi mort», em va dir. La meva mare ara té noranta-sis anys. Un fill salvatge hauria pogut dir que així no caldria esperar tant. Però jo em vaig entristir i si vaig allargar l'afer del gos va ser per sobreposar-me a aquella sensació de fatalitat irremeiable que el seu comentari, dit sense cap dramatisme, va escampar en l'ambient. Callar després d'una cosa així és com no voler sentir el que realment s'ha dit, i jo en tot cas sempre em veig obligat no pas a desmentir l'evidència —tipus: «I ara, però què dius! ¡Però si tu no et moriràs mai!»—, sinó a distreure o esbargir la dura naturalitat del fet que la meva mare, als seus anys, té tota la raó d'incloure la mort en els seus plans més immediats.

Aquella tarda, però, una mica teatralment, li vaig dir que ja n'estava tip, que volia un gos fos com fos i al preu que fos, ara mateix, allà mateix —vaig fins i tot amenaçar amb anar-lo a buscar immediatament—, i tot això mentre pensava, amb una barreja d'humor i de llàstima, ajudant-la a aixecar-se de la butaca, que els gossos deuen representar per a ella una mena de revers negatiu i tenebrós del món, un territori on regnen la por i la foscor de la manera més concreta i més peluda, amb els ulls més incandescents, amb els lladrucs més estridents i les dents més desconsideradament esmolades. I vaig pensar en la por que ella m'havia explicat que li havien fet sempre els gossos, i en la mossegada que un cop li va clavar una gossa d'uns amics que acabava de tenir cadells, una mossegada al turmell bastant greu, perquè li va clavar ben endins les dents, però que ningú no va voler prendre's

seriosament, i que després, és clar, se li va infectar i tot va ser caram, caram, qui ho hauria dit, quina cosa més estranya.

I vaig pensar que amb la por de la meva mare —que era l'alegria del meu pare, el joc jovial del meu pare amb qualsevol gos familiar, igual que ho és el meu— jo només podia bromejar una mica, riure-me'n una mica, però vigilar també que aquella por no es concretés, vetllar i cuidar la mare i preservar-la del meu desig de tenir gos, per molt que ara l'expressés amb aquella desesperació teatral, i assumint que jo havia d'aconterar-me amb la meva fantasia, trista i impensable si la penso tal com l'he de pensar *sense* la meva mare: la fantasia de l'any dedicat al retir nevad i amb un gos, el petit Esaú. Dedicat al somni de la neu, de la soledat quasi total, del retir del món.

—Com ets —li vaig dir—. Un pobre gosset de res, un quisso alegre i juganer. Una coseta amb forma de gos. Un gosset minúscul. Un animaló de no res que remeni la cua i amb prou feines bordi.

—No, que em podria fer caure. Espera que m'hagi mort.

Una altra vegada. Quina mania amb morir-se. Clar que, als noranta-sis anys, quina altra mania es deu poder tenir, llevat de la de *no morir-se*. Sempre que li trec el tema del gos, però, ella, tan sorneguera o sarcàstica amb tantes coses, es posa seriosa. La seva seriositat no sé si reflecteix el darrer goig de l'autoritat que ara ja es pot ben dir que ha perdut amb els seus fills. Que aquella manera de mostrar-se seriosa i inflexible estigui tan exactament circumscrita al seu rebuig dels gossos em sembla una cosa més significativa i respectable que commovedora, tot i que sé que també és commovedora justament pel que significa, o pel que deixa entreveure: una esletxa per comprendre una cosa tan incomprendible de vegades, i singularment per a un fill, com la vida sencera de la dona que és també la mare, la porció de vida de la qual, com a mare, sovint els fills confonem amb el tot.

¿Com poden pensar els fills res sobre les seves mares com a persones, com a dones, com a subjectes complexos, amb els seus gustos, manies, pors, desitjos, esperances, temors, ressentiments, intel·ligències, capacitats, maldats i bondats sense que tot això quedi reduït o atrapat per la funció «mare»? ¿És possible

fer-ho? ¿No és com voler i poder abandonar la condició de fill, com qui surt d'un lloc i el mira des de fora, i mira el món també des d'una altra posició? Un moviment, un gest que si és intel·ligent i generós ha de poder-se revertir, desdoblar-se, saber ser dos i un, sortir i entrar de nou. Com si diguessis: per comprendre la meva mare —o el meu pare, aquí valdria tot el mateix— deixo de mirar-la com la *meva* mare i per tant deixo de sentir-me atrapat en la condició de fill *seu*. I un cop he comprès almenys *alguna cosa*, llavors torno a assumir el vincle, el deure, el lligam, però alliberat ja del que sento gràcies al que sé. No crec que amb aquest procediment s'estimi ni més ni menys. Senzillament s'aclareixen coses, es veu millor quina és la posició de l'altre —de l'altra—, i es viu millor la pròpia posició agafada com a tal: autònoma, emancipada, i al mateix temps vinculada a aquesta posició que només pot ser qualificada d'*original*. ¿I que no es tracta aquí, de la manera més prosaica, del nostre origen? La relació es basa llavors en els deures dels afectes i dels vincles, no pas en els vincles afectius dels deures, que en aquest cas passen a ser uns deures sempre pendents, sempre en deute amb la mateixa idea de deure.

De manera que la meva mare i els gossos. O la Maria Fanés i els gossos. ¿És el mateix? Òbviament no, i a la vegada sí. És el mateix si assumeixo que la meva mare té un nom propi que la distingeix de la idea genèrica, ideal o categòrica de «mare». (I realment sé —vaja, n'estic convençut— que quan li dic a algú «la meva mare tal o qual...» una part de la ment del que m'escolta queda ocupada per la idea de la seva pròpia mare, i només fent un esforç d'atenció, al qual no sóc indiferent, pot fixar-se realment en la *meva*, de mare, en el que li estic dient de la *meva* mare, que ja sé que pot no interessar-lo gens, i quedar en canvi atrapat per la imatge de la *seva* mare i pels estats mentals i emocions que la *seva* mare li pugui desencadenar, que poden no tenir res a veure amb la mena de coses que jo li explico, o sí, i assemblar-s'hi molt.) En qualsevol cas, vaig pensar que hi ha els gossos de la por i els gossos de la vida, simplement això. Vaig dir-me que els meus gossos imaginaris no tenien res a veure amb els de la meva mare, però que a la vegada no podia pensar els

uns sense els altres, i que la meva mare m'ensenyava a comprendre bé la complexitat de què vol dir tenir por, o que no t'agradin els gossos.

Mai, però, i fins al dia que vaig separar la «meva mare» de la Maria Fanés, no vaig comprendre que el que sempre m'havia semblat una manera equivocada de perdre's una cosa fantàstica, que és la convivència amb un gos, era de fet una explicació sobre si mateixa, que demanava no només ser respectada, sinó escoltada, i que anava molt més enllà de les pors mai superades. Anava exactament fins al punt on aquestes pors es retroben al cap d'una vida i permeten tancar un cercle de disciplina, de foc, d'intel·ligència, de caràcter i de memòria, fora del qual queda conjurada aquesta forma exacta, concreta i precisa de la por, i que en el cas de la meva mare és el gos.

—Tu guanyes —li vaig dir—, però no em facis pensar que he d'esperar que et moris per tenir un gos, perquè em condemnes a sentir-me culpable si mai arribo a tenir-ne cap, i de fet em condemnes a no tenir mai gos.

—Fes el que et sembli, però a mi estalvia'm el gos —va dir la mare, cloent la conversa i evitant transitar per territoris massa embolicats.

I no la vaig treure d'aquí. Mai, de fet, la trec d'aquí. ¿Quantes vegades s'ha repetit l'escena? Avui mateix —uns mesos abans o uns mesos després de la meva fantasia nevada, del meu atac absurd del gos *ipso facto*—, i mentre l'ajudo a posar-se l'abric, li torno a dir:

—¿Veus? Un gosset. Ara et faria festes.

—Ja el tindràs quan m'hagi mort.

Que en són, de cruels, les mares —he pensat—. Ara, la crueltat de la meva mare solc prendre-me-la com un signe de relatiu bon humor. S'ha posat un mocador de seda de tons violacis al coll. Fa una primavera encara freda, però li he dit de sortir. Amb el mocador i l'abric posats —és un abric molt bonic, d'un verd tan pàl·lid que quasi sembla un blanc que verdeja— me la miro un moment. Ella sempre em pregunta el mateix després d'arreglar-se.

—¿Oi que no faig riure?

—Gens ni mica. Vas perfecta.

Em pregunto —i no ho puc reconstruir— si li feia la mateixa pregunta al meu pare quan eren joves i sortien de nit. Recordo un vestit platejat... ¡Un vestit tremendo! ¿Quina filla, quina jove, quina descendent seva s'haurà, s'hauria pogut, es podrà posar mai un vestit platejat com aquell? Però la pregunta de si faig riure amaga també tot un tractat de psicologia, tota una cultura moral i tot un fons d'escepticisme i d'incredulitat davant el món exterior —i la pròpia condició— que de vegades m'ha pesat molt, perquè m'ha fet sentir insegur, tot i que també m'ha semblat la cosa més saludable i alliberadora, perquè a la vegada m'ha alliberat de les inseguretats i m'ha ajudat a decidir lliurement si feia el salvatge o el nen civilitzat. Hi ha aquella escena terrible del vestit qualificat d'«arbre de Nadal» de la pel·lícula *Stella Dallas*. Quan la meva mare em pregunta si faig riure penso sovint en *Stella Dallas*, i mai penso a preguntar-li si l'ha vista —segur, perquè la meva mare ha vist *totes* les pel·lícules—, o si la recorda —i això no és tan segur—. Per alguna raó complicada em sento incapaç de discutir aquesta pel·lícula prodigiosa amb ella. Potser perquè encara que la meva mare no té res en comú amb *Stella Dallas* —interpretada per Barbara Stanwyck, perquè parlo de la versió de King Vidor del 1937—, el fet és que aquesta pel·lícula gira entre moltes altres coses al voltant de l'enretirament, de l'*écartement*, i aquesta sí que és una qüestió que d'una manera més complicada i dolorosa té a veure amb la meva mare i amb mi i amb aquesta moralitat una mica insegura però també despectiva amagada al fons del «¿oi que no faig riure?».

—No fas riure gens ni mica.

—Doncs anem —diu.

Sense gos però amb l'elegància personificada en forma de mare sortim de casa. La mare baixa amb l'ascensor i jo baixo fent quatre salts per l'escala, com quan de nen marxava a l'escola. Arribo a temps d'obrir-li la porta de l'ascensor i sortim al carrer.

De manera que aquests dies jo també he sortit a passejar amb la mare. Han estat passejades molt curtes i caminant molt a poc a poc, perquè la mare està prou en forma, o almenys diguem que està relativament en forma tenint en compte la seva edat, però a la vegada està molt fràgil i es cansa molt i sovint les cames li fallen. La veritat —la trista veritat— és que ja camina molt malament. «¿Com està la teva mare?», em pregunten de vegades els amics. I jo responc: «Està perfectament bé, tot i els seus anys, clar, que ja li pesen.» Ah, ¿i quant deuen pesar els anys? ¿Com es calcula això? És com si tota una filosofia de vida feta d'experiència digués: «La vida és això i pesa tant.» ¿No es pot pensar en alguna cosa així? Clar que... ¿què és aquest «és això»? ¿Què és aquest «així»? Penso en el pes de la meva mare, quan s'agafa al meu braç, i només puc pensar en una pressió quasi ingràvida, concreta i viva com un avís, com una indicació. Perquè la mare s'ha tornat molt lleugera i jo diria que per dins està també profundament alleugerida. Ha après a donar a les coses i als fets que l'envolten la justa mesura de lleugeresa. Suposo que en aquest estat la mort deu ser com el màxim alleugeriment, no com la màxima pèrdua. Perquè, realment... ¿com es conviu amb la idea de la mort quan per dir-ho així a qualsevol cantonada, en qualsevol moment, tot es pot acabar, empitjorar bruscament i apagar-se tots els llums, aturar-se els motors i començar a planejar cap a l'altre món? Però també hi ha un sentit de la comèdia molt precís aquí. Altrament seria monstruós. Vull dir que viure el final de la pròpia vida als noranta ben tocats com un drama o una tragèdia seria una cosa completament embogida. Hi ha, doncs, la gran comèdia justament del final, la representació digna i no exempta d'un cert sentit de l'humor del propi acabament. O de vegades dotada també d'una serietat estoica, d'una gravetat romana, com la serietat i la gravetat que jo he descobert en la meva mare en els moments en què s'ha trobat prou malament per pensar que allò ja era el final.

En una trobada de la meva mare amb les seves amigues, cinc senyores totes vídues, amb edats compreses entre els noranta-dos i els noranta-sis —la meva mare era la sènior, com si diguéssim—, i on jo vaig fer inicialment de porter i de cambrer i de

chevalier servant atent a tota la requesta de cava i pastes salades, quan vaig marxar —és a dir, quan la festa va començar de debò i van deixar de celebrar-me a mi, pobre de mi, com si jo fos una aparició de la joventut enmig d'aquell jardí de *Blumenmädchen* situat més enllà de qualsevol idea de pansiment i amb cinc esperits rient molt per damunt de la línia de qualsevol senectut—; quan vaig haver marxat, doncs, i això ho sé perquè la meva mare m'ho va dir després, un tema de conversa va ser quina es moriria la primera de les cinc. I la qüestió no es va plantejar com un desastre, sinó com una mena de competició entre les cinc. (Rivalitzen una mica entre elles, em sembla.) Naturalment, la meva mare va declarar que ella havia de ser la primera. «Sóc la més gran, és lògic que em mori abans.» Coneixent-la és impossible de sorprendre's. Ha decidit que la qüestió de l'edat és exactament el mateix que els números dels torns a les botigues. Jo ja m'he cansat de dir-li que la cosa no va exactament així. Bé. No és que me n'hagi cansat. És que ja he entès per què ho diu, i sé que marcant rigorosament el torn de la mort amb l'edat protegeix tot el que queda per sota d'ella. En aquest sentit, voler-li negar la lògica més que precària del que diu, recordar-li que la mort és una ruleta i no una cua a la fleca o al colmado de la cantonada, és negar-li el noble desig de ser una pionera o una capdavantera en aquest afer. Dels meus —és com si digués— la propera que s'ha de morir he de ser jo. ¿Qui li pot discutir aquest desig? Ella viu en un món que s'ha acabat. Que possiblement se li ha espatllat. Però damunt el qual té una perspectiva que no se li pot negar.

Per això quan, tot passejant una mica pels carrers del voltant de casa, sento el seu pes lleugeríssim, la seva pressió al braç, o escolto les seves explicacions —aquí hi vivia tal, això abans era una botiga qual, quan era petita aquí hi va passar tal cosa, durant la guerra allà hi portava la llet, o més enllà van matar no sé qui—, no deixo de pensar que acompanyo la mare per un món poblat de fantasmes, de coses que ella veu i sap, però que jo ignoro i no veig. És en aquests moments també quan penso que els noms que escolto passen per darrera vegada pels seus llavis, que els sento per darrera vegada, i que són noms que mai

més ningú dirà. I tampoc sé —encara que hi fantasiegi— si en alguna soledat nevada mai els lladrucs d'un gos me'ls conjurarà. O al contrari: me'ls farà recordar de sobte. El pobrissó Esau, bordant i content, amb les potes en la neu, remenant la cua.

Que la meva mare es preocupi de l'ordre rigorós de la mort segons l'edat no vol dir que vulgui morir-se. O més ben dit, i com diu ella, «em vull morir sana». És a dir, no és ben bé la mort, la que l'atterra, com és lògic, sinó la degradació final, el patiment i l'agonia, la dependència, la misèria moral, la humiliació del cos. Tot això la revolta i l'espanta, i jo li dono el màxim suport en la disciplina de ferro amb què s'enfronta a aquest perill, a aquesta profunda injustícia que anomenem *lleï de vida*, i que només els insensats invoquen per desentendre's de les pròpies emocions. Jo acompanyo la mare en la seva discreta revolta, en aquesta resistència que s'expressa amb la lenta conquesta de la lleugeresa, física i anímica. I ideològica, perquè a més a més la mare s'ha tornat ferotgement d'esquerres. O potser hauria de dir: instintivament d'esquerres. Quan em trobo algun amic saberut o illús que encara té esma de riure-se'n, de la distinció entre les esquerres i les dretes, jo penso en la meva mare, en l'instint que en aquestes coses no li falla mai, en la seva capacitat d'indignar-se i d'escandalitzar-se. I encara que jo tendeixo a parlar molt de política amb ella, i a no estar-hi sempre d'acord —potser perquè encara sóc massa jove per ser *tant* d'esquerres—, secretament sempre li he de donar la raó, perquè íntimament sé que com ella ha arribat a veure el món és com cal veure'l si s'és decent, si s'és just i compassiu —sense els il·lusionismes de la bondat sovint terrorífica, s'entén, però sí amb els ulls ben oberts d'una intel·ligència que gosi sortir de les *zones de confort*—, i si no s'aspira a ser una peça més en la gran màquina trituradora a la qual sovint regalem el sentit de les nostres vides a canvi de res.

Ara, aquest alleugeriment a la conquesta del qual la meva mare dedica totes les seves energies no està exempt d'ensurts, de

petites alarmes. De vegades hi ha salts enrere —cap a la pesantor física i anímica que la vida en excés pot comportar—, i de vegades petits salts endavant, petits *assaigs generals*, com en dic jo i com en diu ella. Els assaigs generals del morir-se, de l'enlairament lluny d'aquest món. Perquè en aquest procés general de deseiximent i alleugeriment hi ha els esvaniments, els bufes al cor, com si la mort bufés per apagar l'espelma de la vida. Com li va dir un metge fa poc —un metge gentil però pragmàtic—: «El seu cor, senyora, porta noranta-sis anys treballant sense fer vacances ni un moment.» La imatge d'un cor amb mentalitat de treballador incansable, però ja molt envellit, em va impressionar, i a la meva mare la va preocupar una mica, naturalment. Que et recordin que vius perquè un múscul incontrolable va tenint els seus espasmes i les seves contraccions obliga a relativitzar moltes coses. Et poses les mans al pit, t'auscultes amb la imaginació, i penses: penjo d'un fil molt tènue. Però sobre això m'abstinc de filosofar. ¿Quantes situacions a la vida ens fan oblidar aquest treballador incansable? ¿I quantes ens el recorden? En el cas de la meva mare i els seus noranta-sis anys, la flameta de vegades tremola, però encara fa llum. I és exactament així: com una flameta, com una espelma en la nit, una claror que tremola i que s'endinsa vers el desconegut...

Però per tal que la meva mare no es deprimís o s'esverés (com de fet ens va passar amb un cardiòleg anterior, un home clarament esverat ell mateix pels mals que havia d'afrontar i superat per la seva feina, per la por de la mort i les angoixes que la malaltia i el patiment provoquen, un tipus que li va venir a dir el mateix a la meva mare, que el seu cor estava cansat, però amb més cruesa: «iNo es quedi mai sola, sobretot!», li va dir, el molt bèstia, aquesta cosa totalment condemnatòria, aquesta cosa absolutament feta per espantar qualsevol —«¿què vol dir?», va fer la meva mare, «¿que em puc morir d'un moment a l'altre?»), aquest altre doctor, com deia, el gentil i amable, el del cor treballador quasi infatigable, li va dir: «Li asseguro que ja m'agradaria tenir a la seva edat el cor que té vostè.» Ah, i això va ser magnífic! Li va reconèixer a la meva mare el mèrit d'estar encara viva i relativament en forma, sense transmetre-li l'angoixa d'haver-se de

preparar per al final. I jo em pregunto: ¿quina necessitat hi ha als noranta-sis anys de trobar-se un metge angoixat i alarmista? (Un que, per cert, quan sortíem de la consulta i amb ganes de no veure'l mai més, potser adonant-se que havia estat poc atent a la realitat concreta de la situació, es va confessar: «És que la meva mare es troba en una situació semblant...» Pobre home, vaig pensar. La meva mare va ser menys condescendent: «Quin carallot», va dir quan vam posar els peus al carrer.)

Ara, a cal metge gentil i pragmàtic, i mentre ella es quedava tota cofoia amb el seu cor infatigable i respirava amb un gran alleugeriment, el *galeno* em va mirar i em va dir: «Vostè i jo, en canvi, no hi arribarem mai, a aquesta edat.» Ah. Mira que bé. Mai, va dir. I em va fer gràcia aquella mena de pleonasme. ¿De debò que *mai*? ¿I si hi arribéssim encara que fos *una sola vegada*, estimat doctor? Perquè, qui sap: potser la vida ens depara una sorpresa i res no és *mai* com ens ho imaginàvem. Qui sap sobretot el que ens perdríem i el que ens estalviaríem, suposant que realment això fos així, que *mai* arribéssim a aquesta edat, estimat doctor. Potser ens estalviaríem la fi del món, o tota la mena de desastres i desgràcies que la meva mare sé que tem estar exposada a viure pel fet de no haver-se mort abans, i no penso només en la marxa general del món, horrible i catastròfica com sempre. En tot cas, vaig posar-me a pensar i durant uns instants vaig treure una mica de fum pel cap. I vaig empatollar-me a analitzar mentalment i barroerament la lògica precària de la proposició del metge. No del que volia dir, clar, sinó de com ho va dir. El contrari de no arribar *mai* a aquesta edat no deu pas ser arribar-hi *sempre*, ¿oi? Vull dir: ¿quantes vegades cal que hi arribis perquè el *mai* es converteixi no només en un *sempre* reiteratiu i iteratiu, sinó en un *per sempre* contemplatiu i estàtic, instal·lat als confins de la mort, com diuen que hi ha alguns monjos tibetans que s'entaforen en un pou i mediten fins a assolir els límits de la mort, amb un fil lligat a un dit de la mà, l'altre extrem del qual va a una campaneta que toquen molt de tant en tant per dir que encara estan vius? He pensat molt en aquesta campaneta. Potser sona primer un cop cada dos o tres dies, fins que els drings es van espaiant. A la fi, els monjos, mig momificats, però encara

amb unes pulsacions i uns batecs mínims, amb una respiració mínima, toquen la campaneta... jo què sé: al cap d'un mes, quan ja ningú s'ho esperava. Clinggg... «Mira, el nostre bon germà encara és viu», es deuen dir els altres monjos.

El contrari d'una proposició com ara «no aniràs *mai* a Nova York», o «no et casaràs *mai*», no és «aniràs *sempre* a Nova York (o a Atenes, per dir-ho més freudianament)», o «et casaràs *sempre*», sinó, ben senzillament, «sí que hi aniràs, a Nova York (o a Atenes)», o «sí que et casaràs». L'aspecte del verb no admet qualsevol adverbi. Però en la proposició sobre fer anys, o arribar a una determinada edat, el *mai*, sense ser agramatical, introdueix una coloració excessiva i redundant que convoca tots els dimonis de la perplexitat, i sobretot permet sentir un petit gemec d'angoixa de fons, perquè el *mai* gairebé fa com de closca esberlada des de l'interior de la qual s'escolta un *ai*. «Mai» deu voler dir aquí «ai». Aquell metge gentil i pragmàtic devia voler dir això: «Vostè i jo no hi arribarem, ai, a aquesta edat.»

Sí: jo diria que el metge amable també estava una mica angoixat, però ho dissimulava molt millor que el metge idiota. Perquè, en lloc d'alarmar la meua pobra mare, ja prou enfeïnada amb la idea de la seva pròpia mort, va decidir d'alarmar-me una mica a mi. El metge va aixecar-se de la cadira —nosaltres ja ens havíem aixecat i jo ajudava la mare a posar-se l'abric—, i venint cap a mi, vorejant la taula, no pas amb l'elegància típica d'un metge que acomiada una visita, sinó amb una certa precipitació, m'ho va tornar a dir, agafant-me una mica violentament del braç. «Mai, amic meu, mai.» Quina insistència més incòmoda, vaig pensar, mentre li acostava el bastó a la mare i mirava de desempallegar-me d'aquella grapa una mica desesperada. I li anava a dir al metge, que realment no em deixava anar el braç, que l'aspecte del verb «arribar a tal edat» no permetia fàcilment l'ús de l'adverbi *mai*. I l'hi anava a dir perquè entengués que les meves reflexions gramaticals implicaven que si nosaltres no hi arribaríem *mai*, ¿hi podia haver algú que hi estigués arribant *sempre*? Dins d'un «sempre» naturalment limitat, la meua estimada mare, que ara es cordava l'abric, bastant contenta, raonablement satisfeta, era aquest *algú*. I mentre jo pensava aquestes bestieses, o mentre

el metge s'arrapava amb més força al meu braç, i me'l masegava com si fos un que s'ofega i s'arrapa a un altre que passa nedant pel costat, ella, la meva mare, a cada instant, lenta i invencible com la tortuga d'Aquilles, no només havia arribat als noranta-sis, sinó que *ja* s'encaminava als noranta-set sense ni tan sols fixar-se en com nosaltres forcejàvem convençudíssims de no arribar *mai* (ai) a aquella edat, exactament com, què us diria, com sé que no pujaré *mai* a l'Everest. Els noranta-sis eren el nostre Everest. Nosaltres bregàvem —jo per desempallegar-me del metge, ell per no deixar-me anar, no sé ben bé per què— a les valls tèrboles i humides del nostre pobre *mai*, mentre contemplàvem la meva mare convertida en una petita taca fosca que ascendia amb lentitud, però ferma i segura de si mateixa, vers la lluminosa elevació blanca del cim anomenat Sempre. La meva mare era com un Kilian Jornet, i nosaltres dos, atrapats en aquella mena de baralla sorda i absurda, érem com dos gamarussos que es queden enre-re, molt per sota del punt imaginari on comença qualsevol ascensió, atrapats per la por i la indecisió.

Ara, tot i que de vegades penso que la meva mare tendeix a una certa immortalitat per la via de l'alleugeriment i de l'esvaniment, de l'elevació i l'ascens als cims de la longevitat, aquell metge simpàtic i a la vegada desesperat va repartir malament les cartes. Va mostrar que el temps és un pastís de porcions limitades. El que li toca a un, pot sostreure's als altres. Per sort, però, la meva mare no va registrar que el metge li prenia al seu fill els anys de salut que li reconeixia a ella. És a dir, segons la lògica d'aquell metge, si ella portava uns deu anys de més sobre la mitjana previsible, el que ara em deia el metge era que aquells deu anys queien al nostre —al meu— *debe*. Si ho hagués fet explícit, la meva mare hauria protestat. Perquè si alguna cosa l'angoixa, i l'angoixa fins a assolir nivells de dolor insuportable, és sentir que la seva longevitat l'exposa a la mort dels seus fills. No adonar-se d'això és no voler entendre res de l'envelliment, del pitjor risc de la longevitat, que no és òbviament la mort pròpia, sinó la mort dels altres.

La visita al metge, en tot cas, havia arribat al final. Jo per fi vaig poder-me desempallegar amb una estrebada seca i gentil

d'aquella mà que se m'arrapava al braç. L'home per un moment va semblar que anava a perdre l'equilibri. Es va agafar a una cadira i, tot recobrant el bon capteniment —tot plegat la situació havia durat, res, a penes deu segons—, va acomiadar la meva mare felicitant-la de nou pel seu magnífic aspecte. I quan, girant-se ara cap a mi, em va somriure una mica —o va fer una mena de ganyota que vaig voler interpretar com un somriure— i va mig insinuar el gest d'allargar la mà per acomiadar-nos, jo li vaig dir, com per arreglar les coses entre nosaltres: «No en sabem res, doctor, del futur que ens espera.» Llavors em va tornar a mirar una mica horroritzat, i vaig aprofitar la seva sorpresa per agafar la meva mare i esquitllar-nos fora de la consulta. Però com que la meva mare avança molt a poc a poc, el doctor encara va tenir temps per reaccionar i va dir, no gaire alt, però en un to clarament audible: «No ho sabem, no, però cap allà que anem», expressió que jo vaig deduir que era una mena de calc del castellà «ahí que vamos», perquè altrament no s'entenia res del que volia dir.

—¿Què ha dit d'un capellà? —em va demanar la mare anant cap al taulell de la infermera de l'entrada, inquieta davant la possibilitat d'haver-se perdut una informació important—. ¡No et deu pas haver dit que em cal un capellà!

—¡I ara! —vaig fer jo, rient—. Em deia que anéssim «cap allà» a demanar hora per a una propera visita d'aquí sis mesos.

—Sis mesos. Ha dit que em vol veure d'aquí sis mesos. Vés a saber on seré, d'aquí sis mesos. Els metges són tots uns ases que no saben res de res. Però aquest almenys era amable.

Mentre baixàvem per l'ascensor de cal metge, la mare va dissertar una mica més sobre la ignorància general de tots els metges i sobre el caràcter ineluctable de l'envelliment i de la mort. Jo pensava, mentre l'escoltava una mica distretament, que d'aquí uns quaranta anys, que era el que em quedava per arribar a l'edat de la meva mare, suposant que hi arribés —possibilitat més que

remotíssima, o de fet definitivament negada pel metge—, possiblement la humanitat ja s'hauria dividit en dues races diferents: la dels rics quasi immortals, asexuals i avorridament sans, sotmesos a una gran mutació biotecnològica, i la dels pobres, que serien la immensa majoria de la humanitat, proletaritzada, animalitzada, sotmesa a les velles desesperacions del cos, a les alegries i tristesses de la copulació, parint fills amb dolor, treballant com bèsties per sobreviure, carnassa i brutícia en un món malmès, a punt de fer una revolució que ja no es plantejarà com una creació de cap paradís en cap terra —i menys en aquesta—, sinó com la simple, ferotge i brutal presa del poder en nom de l'estricta lluita per la supervivència. I vaig pensar que la classe anomenada o considerada mitjana seria una zona en perpetu moviment, un espai efímer de recaiguda en la pobresa —la majoria— i d'ascens a la riquesa, cosa que faria que uns quants tipus autodissenyats caiguessin a l'avèrn de la pobresa i alguns mers mortals s'elevessin de sobte a l'elisi de la longevitat de disseny, cosa que provocaria mutacions i conflictes de tota mena. I em temo, vaig pensar ja a baix, mentre ajudava la mare a sortir de l'ascensor, mentre ella es preguntava el que trigaríem a trobar un taxi («últimament costa molt trobar taxis...»), o sortint al fred del carrer, a la foscor del carrer —Via Augusta tocant a Travessera—, i ho penso ara, escrivint això, que em temo —això és el que penso—, que crec —i ho penso i ho crec, i voldria no pensar-ho i no creure-ho per no haver-ho de témer— que intueixo i sospito que el que ens espera és un futur com el descrit per pel·lícules del tipus de *Snowpiercer*, *Elysium* o *Interstellar*. El futur està avisat amb la intensa concentració temporal amb què aquestes pel·lícules van estrenar-se entre el 2013 i el 2014. Però si voleu omplir el buit dels anys de la crisi afegiu les moltíssim més terrenals, però no menys alarmants *Capitalism: A Love Story*, del 2009; *Inside Job*, del 2010; *Margin Call*, del 2011, o *Le capital*, del 2012. Són historietes del nostre temps, retrats exactes de l'estupidesa del nostre temps, ficcions o petits retrats de la realitat que indiquen o insinuen quin serà el nostre futur, quin el nostre destí. Tot plegat una dolorosa barbaritat, un horror que molt probablement més ens valdria estalviar-nos. De ma-

nera que si penso en el que jo m'imagino com una trilogia de la meva imaginació del futur, si penso en *Snowpiercer*, *Elysium* o *Interstellar* —la primera és terrible, la segona massa òbvia, la tercera una meravella—, llavors faig l'exercici de no deixar-me distreure, per molt que em commoguin, pels finals de les tres pel·lícules. La natura, la justícia i l'amor. ¿Hi ha res més? No, en realitat no hi ha res més, llevat del seu revers: la tecnologia, la injustícia i l'odi. O els seus pretextos, allò que emmascaren i allò que els emmascara: els diners, la cobdícia i el cinisme. O la vanitat, la ubiqüitat i l'oportunisme. Ara, l'art dels tres finals consisteix a desplaçar tot el que s'ha dit d'insuportable cap a l'esfera del que és commovedor, simbòlicament intens, sentimental i just. Les tres pel·lícules —i no oblidem les capacitats profètiques del cinema i de la literatura, de la poesia i de la ficció, de la imaginació moral— escandeixen el ritme d'un moviment i la possibilitat d'una acceleració en el deteriorament al si d'una crisi que ha estat la fi d'un món *tal com el coneixíem*, o tal com dèiem que el món és *el* món, i del qual ara ja cal parlar sempre en passat, es tinguin cinquanta o noranta anys. La nostra idea de món torna a ser la d'un món d'ahir, mentre que el que veiem com un món d'avui és una cosa desballestada i en un estat de permanent desequilibri i precol·lapse.

O sigui, que esperant aquell taxi, que de sobte trigava (la meva mare: «Ja t'ho deia, jo, que no hi ha taxis», i jo: «No dona, mira, allà en ve un...»), vaig pensar quin sentit tenien aquells pensaments tan apocalíptics meus sortint del cardiòleg, perquè són pensaments que de vegades tinc, és cert, però tampoc no és que hi visqui instal·lat, no és que m'obsessionin, tot i que hi penso sovint, això també és cert. I vaig pensar que quina mena d'estranya economia regula els pensaments i els sentiments, els contrastos i els equilibris. I va ser llavors, pujant a aquell taxi, ajudant la mare a instal·lar-se al seient del davant, que és on ara li agrada anar, que vaig dir-me —amb una claredat enlluernadora i a la vegada abassegadora— que tot el que és lògic i racional és terrible, i tot el que és moderat, equilibrat i conciliador és inútil. Que entre la terribilitat i la inutilitat, entre la por a la coherència i l'acceptació de la incoherència vital —que de vega-

des prenem per una forma de petita felicitat— s'obre l'afrau per on desfilen les nostres vides.

—¿Què dius del que és lògic? ¿Què dius d'un frau? —va fer la meva mare, estranyada de sentir-me dir coses totalment intel·ligibles mentre l'ajudava a lligar-se el cinturó de seguretat.

Però per sort la seva passió per explicar als taxistes amb tota mena de detalls i precisions l'itinerari exacte que han de seguir la va distreure, i jo vaig aprofitar per instal·lar-me al seient del darrere.

—¿Què deies de la coherència? —va recordar al cap de poc.

—¿Què? ¿Com? —vaig fer-me el despistat.

—Oh, miri, miri —li va dir al taxista—, en aquesta casa una bomba que hi va caure durant la guerra encara es pot veure a la façana...

Aquell pessimisme apocalíptic meu, ¿era una debilitat? ¿No era una mena de luxe, també? El luxe de qui no té compromisos amb el futur... Una intel·ligència embogida amb el que veu i que no necessita cap mena de compromís amb el que sent i li importa. ¿O era a l'inrevés?

Llavors vaig recordar, o potser ho recordo ara, escrivint això —tant se val—, que quan va morir el meu pare al cap d'un parell de setmanes va morir també la sogra d'un germà meu. I recordo que al funeral d'aquella dona van posar-se a cantar uns nanos amb unes guitarres una cançó molt de parròquia però molt commovedora, què voleu, i em va agafar una plorera horrible. Tot el que no havia acabat de plorar quan va morir el meu pare es veu que ho vaig haver de plorar allà, commogut o trasbalsat per aquella música que en qualsevol altre moment hauria qualificat de carinclona i cumbaià, escassament quinze dies després d'haver enterrat el meu pare i davant l'alarma de la meva germana, que seia al meu costat i que és evident que aquell plor fora de control la devia esverar una mica. I ara recordo també que quan vam sortir de l'església i jo ja no plorava, perquè ja havia aconseguit d'estrancar aquell patètic devesall de llàgrimes, la meva germana es va veure en l'obligació de consolar-me tot allixonant-me, i em va dir que jo plorava tant perquè aquella mort del pare m'havia deixat desvalgut pel fet de no tenir fills, de no

haver format cap família. La meva estimada germana és molt així, molt *tècnica*, com si diguéssim. I vaig pensar que si des del punt de vista *tècnic* i fins i tot *mecànic* podia dir-se que el que deia tenia una certa lògica, des d'un punt de vista moral o simplement psicològic era senzillament una mica bèstia, la veritat. La meva germana té una idea molt exacta i molt estàndard de la felicitat, i el que es desvia d'aquest model estàndard sempre li sembla pel cap baix sospitos, quan no directament patològic. El fet, però, és que aquell comentari seu, que amagava un consell gloriósament original («casa't i tingues fills»), m'ha acompanyat no ben bé com una pedra a la sabata, però sí com un paper vell que de vegades trobes al fons d'una butxaca i dius ¿què caram?, ¿d'on ha sortit això?, ¿què significa això? I ara aquella mena de paper vell em torna a venir al cap per comprendre per què dintre davant l'angoixa o el neguit que l'estat físic de la meva mare pot produir-me em vénen aquests pensaments apocalíptics al cap, com si d'una banda em dediqués a transmetre-li d'alguna manera (quasi telepàtica) a la mare la idea que el món fàcilment pot convertir-se en un infern, que l'evolució de les coses de la societat humana pot fins i tot fer que no sigui cap mala idea això de tocar el dos, mentre que d'una altra, com que al final no he fet cap família, també penso que un cop la meva mare ja no hi sigui jo ja no tindrè res de semblant a una família, que tindrè amor, sí, i tindrè amics, sí, però no família, i en certa manera el món, aquest món bàsic, elemental, primari i sòlid que en els bons casos —tan rars— és la família —vull dir quan no és un malson de deliris circulant com una moneda falsa en un mercat sense gènere per vendre, i en el qual tot són gestos buits fets amb unes mans buides— s'haurà acabat per a mi, i els vincles amb l'origen que són els vincles familiars seran per a mi una cosa del passat, circumstància que d'una banda és molt, molt alliberadora, però d'una altra t'enfronta a una mena de sensació una mica vertiginosa i davant la qual pots fer-te el xulo, però que saps que pot arribar a ser bastant dura, perquè en certa manera voles, però voles sense xarxa, la qual cosa és molt preferible a ser tota la vida un peixet a la xarxa. Però aquí ja dic: etcètera, etcètera.

O sigui que d'una banda no és que em senti gaire optimista amb el futur que ens espera, amb la possibilitat que el sarcasme del *Modest Proposal* de Swift aplicat als nanos no es rellegeixi algun dia no tan llunyà al peu de la lletra i aplicat, per exemple, als vells pobres. D'altra banda, però, també sé perfectament que barrejo estats emocionals amb raonaments i recopilació d'informació general de com va el món, i confonc —*a sabiendas*— la meva existència privada amb la coloració que aquesta existència projecta en el món que em rodeja, en el futur que intueixo que ens espera. O sigui que puc dir, com Stendhal, que el dia que la meva mare ja no sigui en aquest món l'època de la poesia s'haurà acabat per a mi, i l'època de la sospita —*l'ère du soupçon*— haurà arribat.

Però això és exagerat, és molt exagerat, naturalment. ¡A la meva edat! ¡I a la de la meva mare! És exagerat i ridícul. Dir això és completament forassenyat. Quina mena de poesia envellida, quina mena de *soupçon* tocarardà. I tanmateix... Perquè resulta que també aquí hi ha un fons de veritat, de veritat no només personal i privada meva, sinó moral i general, i és una veritat fràgil però real que hauria de ser capaç d'explicar. Òbviament aquesta veritat no està lligada o sotmesa a la relació singular i circumstancial que un o una tingui amb la seva mare —res de pares, deixem aquí els pares un moment de banda—, i tampoc, clar, a la mena de teories que posen la mare en l'origen de tots els mals psicològics que sotgen el nen des dels primers dies de vida.*

* Un exemple entre mil, espigolat a l'atzar (res de Freud, res de Klein, res de Lacan, i no sé si caldria invocar Massimo Recalcati i tota una literatura de segon rang però més actualitzada sobre la «funció materna» i la «funció paterna»), que és: Mariano de la Cruz a la seva biografia conversada amb Jaume Boix i Arcadi Espada, *Mens sana in corpore inseputo* (Edicions 62, Barcelona, 1999). Allà llegim (p. 124): «De vegades un tio vulnerable ha tingut una família que li ha provocat la descompensació. Si això s'ha produït és que la família està tocada. Un problema gravíssim de la psiquiatria, en el fons, són les famílies. Les famílies no estan bé. Sobretot les mares...» És commovedor aquest «sobretot les mares...». Se m'omplen els ulls de llàgrimes. Però naturalment són llàgrimes de tant riure. No diré que no hi hagi mares terribles i perilloses —també hi ha pares, germans, cosins, oncles, avis i veïns terrorífics, capaços de les pitjors barbaritats—, però aquest *sobretot...* Aquest *sobretot* m'arriba directament a l'ànima. Penseu-ho al revés, com a simple exercici mental. Penseu que els pares es passen el dia a casa, que de vegades no tenen res més que els fills a on agafar-se per

Perquè d'aquestes teories, ¿què se'n pot dir? Segurament la cosa més simple que es pugui dir, però no necessàriament ni la més falsa ni la més bèstia, és que són teories pensades per homes que han deixat a les dones la pitjor part de l'assumpte, i aquí sempre es pot pensar en una mena de ziga-zaga que va de Freud a Lacan passant per Melanie Klein, perquè quan passes per Melanie Klein et sents, havent baixat de l'Èdip freudià i abans d'ascendir a l'Èdip lacanià, com en una vall on descansar i gaudir de la frescor i de les delícies de l'eclipsi momentani de l'Èdip, que com si diguéssim és un solarro que ho abrusa tot. De manera que t'ajeus en aquest l'eclipsi ombriu del pare *declinant* i et sadolles una mica en l'imperi del pit i del mugró, per dir-ho molt simplement i sense ganes d'alarmar ningú. Però aquesta és una vall molt allixonadora, molt instructiva, a banda de molt amena i agradable. Perquè tot i ser a primera vista la cosa més salvatge i voraç que un es pugui imaginar —també hi ha bèsties als seus boscos, començant per l'infant, una bestiola temible, i per la duresa de la mateixa senyora Klein, que de vegades terapiava amb el xerrac i el martell—, també és la més susceptible d'una cosa semblant a l'aprenentatge moral sense necessitat d'haver de passar per les enutjoses, doloroses i incòmodes castracions, o per les ulteriors negacions i renegacions del pare, o pels maleïts significants flotant com les lletres de la pasta

atrapar un bri de sentit per a les seves vides, que les mares, ben arreglades, fermes, hipersexuals —i fumadores, bevedores i gastronomes—, es passen el dia a fora, treballant i guanyant les garrofes, lluitant i obrint-se pas, lliurades fervorosament a la lògica de l'èxit i el fracàs, o amb les amigues prenent copes, o potser fins i tot posant les banyes als maridets, que s'estan a casa mirant com es refreda el sopar, i que arriben quan volen de vegades amb ganes de cardar i d'altres amb cara de avui no m'empenyis, o malhumorades per coses que ni expliquen, o fins i tot borratxes, i que si es tracta de cardar van per feina, pim pam pum, i l'endemà torna a començar. Elles dedicades a l'èxit i a l'ambició. Ells dedicats a les receptes i al nen que avui ha agafat febre, a la casa, a l'escola dels fills. Aquestes converses amb aquest cèlebre crític taurí, psiquiatre i *causeur* barceloní permeten fer-se una idea del lloc de les dones en l'imaginari de la seva època. No parlem de l'Atenes de Sòcrates, compte. Parlem de la Barcelona dels anys seixanta, setanta, vuitanta... Mullers inexistent, putes confidents, alguna escriptora de qui es parla sobretot del físic i de la seva vida amorosa, i cabareteres ben remirades però aparentment mai tocades. De manera que «sobretot les mares...», diu. Naturalment, no és la gran teoria, però sí una bona intel·ligència mundana. Per això és revelador. Per això és simptomàtic.

de la sopa familiar, o per la llei tatuada com si fos la mida d'una ombra erètil, amb les penes del penis i les ànsies del fal·lus, amb els centímetres de la por i de la histèria reconvertits en l'expressió d'un desig enigmàtic, més tot el dramolet casolà que marca el nen i la nena i els posa en el bon i sant camí o bé de la brutalitat o bé de la neurosi, o bé de la revolta o bé de la submissió, o bé de l'anorèxia o bé de la vigorèxia en totes les seves variants, des de les més ostensibles fins a les més invisibles.

Tot això no vol dir que no hi hagi mares boges. Però és que és tan còmode, des d'una certa posició, decretar que elles són les més boges, que elles solen estar en l'origen de les psicosis, que tot el mal ve d'elles... És tan esquemàtic, tan arcaic, tan atàvic. I és tan miop... Perquè bé cal distingir, calibrar, donar a cadascú el que és seu, repartir bé les responsabilitats. I sobretot convé no oblidar que de la mateixa manera que cal un talent especial per fer-se una bona bogeria, de vegades també es pot mirar de no llançar-se pel camí d'aquest talent. Ho diré així: si és cert que no es torna boig tothom qui vol, ¿és possible voler *no* tornar-se boig? ¿Hi ha espai per a una volició així? Perquè el deliri protegeix i destrueix, ofereix un bot salvavides, però a la vegada fa que s'abandoni el vaixell —el vaixell de la vida lúcida— al naufragi. I pot acabar sent un camí sense tornada, temible i devastador. Però sovint em pregunto: ¿què va passar *abans*? ¿On va començar aquest camí? ¿Hi ha un moment *abans* d'embogir que encara pugui ser considerat un moment de llibertat, un instant susceptible d'alguna mena d'elecció, un vertigen que, *abans* de dominar-te, et permeti fer un pas enrere, dir-te «per aquí no vull seguir» i allunyar-te de l'abisme? ¿És comparable al moment immediatament anterior a la decisió de l'alcohòlic —que sap que ho és i vol deixar de ser-ho— de tornar a beure, de deixar-se anar pel pendent de la pulsio? ¿O al moment en què el colèric «decideix» també deixar-se portar per la ràbia i la fúria i no es reté? ¿O al moment en què l'abusador, sabent que el que fa és catastròfic per a ell i per a la seva víctima, «decideix» malgrat tot que pot tornar a abusar, o que *no* pot *no* tornar a fer-ho? Òbviament no. Vull dir: no es pot carregar d'aquesta responsabilitat moral la bogeria. I tanmateix hi ha un *abans*,

hi ha una preparació, un camí, una latència. ¿Com s'interpreta, com s'explica i com es comprèn aquest *abans*? I si en els casos de l'alcohòlic, del colèric o de l'abusador podem pensar en un instant previ al mal pas, a la reincidència, a la catàstrofe que es coneix i se sap, ¿podem dir el mateix del pobre boig que arriba segurament a la irrupció del deliri, a l'esclat de l'al·lucinació ja completament exhaust i vençut, totalment desguitarrat i lliurat a l'abisme que s'obre amb l'esclat de totes les portelles interiors? Altrament la bogeria no podria produir-se, o es veuria venir de massa lluny per realment ser una opció... ¿atractiva? O seria sempre o massa sovint una fabricació voluntària. I no és boig tothom qui vol. Però hi torno: en aquesta distància, en aquest procés de desgast i d'extenuació, ¿hi ha realment cap moment en què encara sigui possible una elecció *lliure*? ¿Pot saber el boig que abans de tornar-se boig ja està en el camí de la bogeria? ¿Té un sentit real l'afirmació «això (aquesta situació, aquesta relació) m'està tornant boig»? ¿No és aquest sentit l'indici que la bogeria real i autèntica no apareixerà? ¿Hi ha, doncs, una remota, una mínima possibilitat de tria? ¿Un punt en què el subjecte pot aturar-se com davant d'una bifurcació i dir: «Per aquí em torno boig, i per aquí trenc amb tota aquesta merda que m'està tornant boig»?

Tot això m'ho pregunto demanant-me al mateix temps si no sóc terriblement injust de plantejar-me aquestes coses, perquè sempre és falsa i injusta la posició des d'on es parla de la bogeria, i això és així potser perquè, *d'ailleurs, les fous ce sont toujours les autres*.*

* Al seu llibre *El salvaje en el espejo* (Destino, 1996) Roger Bartra, per parlar del cas dels cavallers que es tornaven salvatges i es retiraven a viure al bosc, cita (p. 198) el poema de Chrétien de Troyes, *Yvain, o el Cavaller del Lleó*. Al protagonista del poema la dama envia a dir-li que, després d'haver-la tinguda tan abandonada, no compti més amb ella, i li fa tornar un anell que el feia invulnerable. Llavors Yvain, el cavaller, es queda sense paraules, totalment enfonsat. L'acusació, com es pot suposar, és injusta, i ara seria llarg d'explicar per què, ja que és tota la història del poema. Però el fet és que aquesta acusació fa embogir el pobre Yvain. Bartra cita el poema i diu que «li va pujant un tal vertigen dins del cap que li fa perdre la raó». El poema literalment fa: «Lors li monta .i. troubeillons» (v. 2804). En la versió en francès modern de Jean-Pierre Foucher es diu: «Alors s'empara de lui le délire» (Chrétien de Troyes, *Romans de la Table Ronde*, Gallimard, París, 1970, p. 294). Però aquesta imatge del